

DOI: 10.5604/01.3001.0053.8725

Robert Bobkier

Abraham & Ben Hadar Law and Audit

e-mail: robert.bobkier@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8212-6309

Terroryzm w piśmiennictwie lat 70. XX w. Czy dawna oś sporu zachowała aktualność?

STRESZCZENIE

Lata 70. XX w. określane są jako „złoty wiek” terroryzmu. W tej dekadzie nabrał on charakteru międzynarodowego i zaczęły powstawać powiązania między ugrupowaniami terrorystycznymi z różnych państw. W piśmiennictwie tego okresu, podobnie jak obecnie, podkreślano trudności związane ze zbudowaniem jednolitej definicji zjawiska terroryzmu, jak również dostrzeżono proceder wspierania go przez państwa bloku komunistycznego. Poczyniono jednocześnie pierwsze klasyfikacje źródeł finansowania terroryzmu, wymieniając pośród nich przede wszystkim sponsoring państwowy, donacje od sympatyków i działalność przestępczą. Osią sporu w literaturze omawianej dekady był stosunek poszczególnych autorów do konfliktu izraelsko-palestyńskiego, a wszelkie oceny zjawiska terroryzmu stanowiły pochodną poglądów odnośnie do tego zagadnienia. Jednak ten stan nie był specyfiką wyłącznie lat 70. XX w. Spór ten przetrwał do dziś, przybierając w XXI w. postać debaty na temat zjawiska tzw. „islamofobii”. W toku tej debaty część autorów kwestionuje już nie tylko politykę Izraela względem Palestyńczyków, lecz także zasadność samej, prowadzonej po 2001 r. przez państwa Zachodu, „globalnej wojny z terroryzmem”. Artykuł niniejszy stanowi wyraz jednoznacznego potępienia obecnych w części piśmiennictwa poglądów faktycznie usprawiedliwiających terroryzm, a zwłaszcza tych poglądów, które fałszywie zrównują zjawisko tzw. „islamofobii” z antysemityzmem. Ujawniona już w latach 70. XX w. rozbieżność opinii odnośnie do terroryzmu stanowi do dziś trwałą element dyskursu w tej materii.

Słowa kluczowe: terroryzm, lata 70. XX w., sponsorowanie terroryzmu przez państwo, finansowanie terroryzmu, konflikt izraelsko-palestyński, islamofobia.

Wstęp

Problemem badawczym niniejszego artykułu są poglądy piśmiennictwa lat 70. XX w. odnośnie do fenomenu terroryzmu, Zaprezentowane zostanie stanowisko literatury przedmiotu wyrażane w okresie po II wojnie światowej, w szczególności w latach 60. XX w., kiedy pojęciem tym obejmowano tak działalność rewolucyjną, jak i ruchy narodowyzwolencze, a kolejno – w latach 70. poprzedniego stulecia. Terroryzm nabrał wtedy charakteru

międzynarodowego, nastąpiła niespotykana wcześniej skala intensyfikacji zamachów i ujawniono wspieranie go przez szereg państw. To z tej dekady pochodzą pierwsze klasyfikacje źródeł finansowania terroryzmu oraz pochodząca z 1977 r. predykcja dalszej dynamiki rozwoju zjawiska, nie do końca zresztą trafna. Zidentyfikowana zostanie również zarysowana właśnie w piśmiennictwie lat 70. XX w. oś sporów, którą był stosunek do konfliktu izraelsko-palestyńskiego oraz kształt, w jakim ta oś przetrwała do czasów obecnych.

Tak zarysowany problem badawczy pozwala na postawienie dwóch hipotez badawczych. Pierwsza z nich brzmi: w latach 70. XX w. nastąpiła w piśmiennictwie rekonstrukcja retoryki odnośnie do zjawiska terroryzmu, związana z jego umiędzynarodowieniem. Druga: pochodzący z lat 70. XX w. spór dotyczący konfliktu izraelsko-palestyńskiego przetrwał do dziś, przybierając obecnie postać debaty na temat szerszego zjawiska tak zwanej „islamofobii”.

W niniejszej pracy jako metodę badawczą zastosowano metodę opisową, dokonując analizy i krytyki piśmiennictwa. Jednocześnie należy wskazać, że problem badawczy niniejszego artykułu nie był dotychczas przedmiotem pogłębionych analiz w naukowej literaturze polskiej.

Lata 60. XX w.

Po II wojnie światowej pojęciem terroryzmu¹ obejmowano zarówno działalność rewolucyjną, jak ruchy narodowyzwoleńcze, uważając, że działania terrorystyczne stanowią przejaw słabości. Utożsamiano je z wojną partyzancką z uwagi na okoliczność, że zarówno grupy partyzanckie, jak i terrorystyczne posiadają podobne cele i taktykę. Dostrzegano już jednak wtedy fundamentalne różnice – pojęcie powstańca odnosi się do większej grupy, funkcjonującej jako jednostka wojskowa, atakującej wrogie siły militarne oraz sprawującej jakąś formę suwerenności nad określonym terytorium, natomiast terrorysta nie działa otwarcie, a jego celem nie jest utrzymanie danego obszaru geograficznego².

W latach 60. XX w. w konfliktach zbrojnych i działaniach wywiadowczych prowadzonych przez USA w Azji Południowo-Wschodniej ujawniono, że – określani wówczas mianem terrorystów – komunistyczni partyzanci otrzymują wsparcie logistycznie i finansowe ze strony ZSRR oraz Chin³.

¹ Ramy niniejszego opracowania nie pozwalają na prezentację problemów związanych z definiowaniem terroryzmu, warto jedynie wskazać, że liczba napotykaných w piśmiennictwie definicji tego zjawiska przekracza 100, zob. P.A. Schmid, *Problem zdefiniowania terroryzmu* [w:] *Encyklopedia terroryzmu*, red. B. Zasięczna, Bellona, Warszawa 2004, s. 651–652; J.L. Michalus, *Definicja terroryzmu międzynarodowego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1993, nr 4, s. 65–75.

² Zob. R.A. Kosta, *Terroryzm jako zagrożenie dla bezpieczeństwa cywilizacji zachodniej w XXI w.*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007, s. 14.

³ Por. G.L. Harris, J.A. Giddens, T.E. Lux, F.M. Bunge, F.C. Rintz, R. Shinn, H.H. Smith, *U.S. Army Area Handbook for Thailand*, U.S. Government Printing Office, Washington 1963, s. 341–343; E. Chapin, *Success Story in South Korea*, „Foreign Affairs” 1969, nr 4, s. 4; L. Mosher, *Nasser’s drive for South Arabia*, „Survival. Global Politics and Strategy” 1967, nr 5, s. 158–162; W.A. Wilcox, *The Influence of Small States in a Changing World*, „The Annals of the American Academy of Political and Social Science” 1967, nr 1, s. 80–92. Odnośnie do wsparcia służb specjalnych Chin i Pakistanu dla ruchów separatystycznych w Indiach podczas wojny chińsko-indyjskiej w 1962 r. por. D.B. Shekatkar, *India’s counterinsurgency campaign in Nagaland* [w:] *India and Counterinsurgency: Lessons Learned*, red. S. Ganguly, D. Fidler, Routledge, New York, 2009, s. 24; V. Chadha, *India’s counterinsurgency campaign in Mizoram* [w:] *India and Counterinsurgency...*, red. S. Ganguly, D. Fidler, op. cit., s. 36.

W publikacji z 1968 r., poświęconej zwalczaniu rewolucyjnej partyzantki, D.G. Epstein wyraził pogląd, że konieczna jest kontrola i analiza zasobów materialnych znajdujących się w posiadaniu rewolucjonistów celem zapobieżenia wykorzystaniu przez nich tych zasobów. Postulowano, by władze wprowadziły kontrolę i reglamentację w zakresie nabycia i posiadania środków, które mogą wspierać wysiłek wojenny powstańców. D.G. Epstein egzemplifikował wprawdzie ten postulat, odnosząc go do ścisłej kontroli żywności, chemicznych komponentów materiałów wybuchowych i leków. W ramach tych działań na obszarach objętych aktywnością sił antyterrorystycznych należałoby wprowadzić legitymowanie się stosownymi dokumentami przez osoby posiadające wskazane dobra oraz weryfikację ilości żywności wytwarzanej i deklarowanej przez producentów rolnych⁴. Co interesujące, autor ten już w 1968 r. podkreślał, że przy wszystkich działaniach antyterrorystycznych konieczne jest przestrzeganie prawa przez organy porządku prawnego. Policja nie może działać poza prawem ani też rząd nie może jej zezwalać na ignorowanie prawa w jakiegokolwiek części. D.G. Epstein wskazuje, że istnieje bowiem po stronie organów ścigania silna pokusa w działaniach przeciwko terrorystom i powstańcom, aby realizować je pozaprawnie. Wyjaśnieniem takich działań ma być „nieporęczność” procedur i argument, że terroryści zasługują, aby traktować ich „jak wyjętych spod prawa”. Pokusa ta jest nie tylko moralnie niewłaściwa, lecz także w dłuższej perspektywie stworzy więcej problemów. Władza, która działa poza normami prawa, traci bowiem przymiot legalności i nie może oczekiwać, aby sami obywatele prawa przestrzegali⁵.

Te wywody z końca lat 60. XX w. zachowały aktualność z perspektywy aktualnej debaty o ochronie praw człowieka w związku z działaniami antyterrorystycznymi⁶.

Jednak stan piśmiennictwa tejże dekady, nie tylko w zakresie finansowania terroryzmu *in concreto*, lecz także w zakresie terroryzmu *in abstracto*, określić można jako skąpy. B. de Graaf wypowiedziała się, że „jeszcze nikt w latach 60. nie miał nawet przeczucia, że napisze książkę o terroryzmie. Robienie tego jest, z kilkoma wyjątkami, charakterystycznym sportem po latach 60.”⁷. Autorka ta wskazuje, że pierwszą globalną debatę o terroryzmie wywołała anarchistyczna fala zamachów lat 1880–1930. Jednakże debata ta, przedstawiająca działalność anarchistów jako wyraz istnienia pewnego „światowego spisku”, była prowadzona na łamach prasy z właściwymi tej formie publikacji nieścisłościami i zamieszczeniem terminologicznym. Gazety łączyły strajki, zamieszki robotnicze i spotkania komunistyczne z atakami rosyjskich nihilistów i francuskich anarchistów. Incydenty

⁴ Zob. D.G. Epstein, *The Police Role in Counterinsurgency Efforts*, „The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science” 1968, nr 1, s. 149.

⁵ *Ibidem*, s. 150.

⁶ Por. F. Foley, *Counterterrorism and Human Rights* [w:] *Contemporary Terrorism Studies*, red. D. Muro, T. Wilson, Oxford University Press, New York 2022, s. 434–453; M. Matusiak-Frączczak, *Wybrane zagadnienia dotyczące zwalczania terroryzmu w kontekście prawa do rzetelnego procesu*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarne” 2019, tom 9, s. 163–179; P.K. Marszałek, *Polskie ustawodawstwo antyterrorystyczne a prawa człowieka*, „Studia Lubuskie” 2016, tom XII, s. 135–151; M. Balczyk, *Ochrona przyrodzonej godności człowieka a ustawy „antyterrorystyczne”*, „Państwo i Społeczeństwo” 2008, nr 3, s. 7–21; N. O. Zito, *Światowa walka z terroryzmem a ochrona praw człowieka*, „Biblioteka Bezpieczeństwa Narodowego” 2009, nr 9, s. 89–104.

⁷ B. de Graaf, *Counter-Terrorism and Conspiracy. Historicizing the Struggle Against Terrorism* [w:] *The Routledge History of Terrorism*, red. R. D. Law, Routledge, London-New York 2015, op. cit., s. 412.

w Europie, Australii i Stanach Zjednoczonych były bez uzasadnienia wiązane z atakami w Egipcie, Chinach i Japonii⁸.

„Złoty wiek” terroryzmu – lata 70. XX w.

Dopiero lata 70. XX w. stanowiły szczególną cezurę dla piśmiennictwa w przedmiocie zjawiska terroryzmu. Skupiło ono uwagę społeczności międzynarodowej i świata nauki, które podjęły wysiłek analizy tego zjawiska. Swoistą egzemplifikacją tego stanu skupienia może być okoliczność, że jedynie w latach 1970–1979 odnotowano większą (13 100 wyników) liczbę anglojęzycznych publikacji odnośnie do terroryzmu niż w latach 1900–1969 (10 100 wyników)⁹.

W piśmiennictwie lat 70. XX w., dekady określanej mianem „złotego wieku terroryzmu”¹⁰, podkreślano – podobnie jak współcześnie – trudności ze zbudowaniem jednolitego określenia zjawiska terroryzmu¹¹. W 1973 r. J. Dugard wskazał, że „dla laika terroryzm nie stanowi problemu z definicją. Jednak dla prawnika najeżony jest problemami definicyjnymi”¹². Według pochodzącej z tego samego roku opinii I.L. Horowitza te trudności są na tyle ogromne, że wręcz uniemożliwiają podjęcie ewentualnych działań prawnych¹³. H. H. A. Cooper w 1978 r. wypowiedział się wręcz obrazowo, że istnieje wobec tego zjawiska „problem z problemem definicji”¹⁴.

W omawianej dekadzie terroryzm nabrał charakteru międzynarodowego i zaczęły powstawać powiązania między grupami terrorystycznymi z różnych państw, a zamachy – jak dostrzeżono w tej dekadzie – stały się metodą walki politycznej, która miała rozwiązać problemy

⁸ Ibidem, s. 414.

⁹ Dane według bazy Google Scholar dla hasła „terrorism” w latach 1900–1969 oraz 1970–1979, www.scholar.google.com, dostęp: 16.03.2023 r.

¹⁰ Por. P. Bergen, C. Schuster, *The Golden Age of Terrorism*, CNN, 21 sierpnia 2015 r., <http://edition.cnn.com/2015/07/28/opinions/bergen-1970s-terrorism>, dostęp: 26.04.2023 r. Zważyć jednak należy, że nie ma tu jednolitości poglądów, albowiem inni autorzy umiejscawiają „złoty wiek” w epoce wywodzącego się z XIX w. terroryzmu anarchistycznego, por. G. Chaliand, A. Blin, *The “Golden Age” of Terrorism* [w:] *The History of Terrorism*, University of California Press, Berkeley–Los Angeles–London 2007, s. 175–196. Jednoznacznie „złotym wiekiem”, ale odnośnie do badań naukowych nad zjawiskiem terroryzmu określa się okres po atakach Al Kaidy na USA z dnia 11 września 2001 r., por. R. Jackson, *The study of terrorism 10 years after 9/11: Successes, issues, challenges*, „Uluslararası İlişkiler Dergisi” 2012, nr 8, s. 4.

¹¹ Por. J. Dugard, *International Terrorism: Problems of Definition*, „International Affairs” 1974, nr 1, s. 67–81; C. A. Russell, B. H. Miller, *Profile of a Terrorist*, „Military Review” 1977, nr 8, s. 21–34.

¹² J. Dugard, *Towards the Definition of International Terrorism*, „American Journal of International Law” 1973, nr 5, s. 94.

¹³ Zob. I. L. Horowitz, *Political Terrorism and State Power*, „Journal of Political & Military Sociology” 1973, nr 1, s. 147. Podobne zresztą utrudnienia identyfikował G. Petrakis w obrębie pojęć politycznej i międzynarodowej partyzantki, por. G. Petrakis, *Problem of Definition – Guerrilla, Terrorist, Political, Transnational*, „Detective” 1978, nr 4, s. 11–18.

¹⁴ H. H. A. Cooper, *Terrorism: The Problem of the Problem of Definition*, „Chitty’s Law Journal” 1978, nr 3, s. 105. Warto wspomnieć, że niemal ćwierć wieku później ten sam autor nadal podkreślał niezmienną obecność tego problemu, wskazując, że proces definiowania terroryzmu jest całkowicie udaremiony obecnością niemożliwych do pogodzenia antagonizmów, H. H. A. Cooper, *Terrorism: The Problem of Definition Revisited*, „American Behavioral Scientist” 2001, nr 6, s. 881–893.

społeczne, religijne i narodowościowe¹⁵. W związku z tym dostrzeżono w piśmiennictwie nieskuteczność istniejących rozwiązań prawnomiędzynarodowych i pojawiły się sugestie budowy globalnego systemu prawnego, umożliwiającego zwalczanie przekraczającego granice państwowe terroryzmu¹⁶. K. L. Milte proponował również stworzenie „ponadnarodowej kryminologii”¹⁷. Na gruncie piśmiennictwa izraelskiego J. Lador-Lederer postulował utworzenie dla terrorystów trybunału międzynarodowego w oparciu o doświadczenia norymberskie¹⁸, postulat ten nie znalazł jednak uznania społeczności międzynarodowej.

To właśnie w latach 70. XX w. pojawiło się również zjawisko wspierania terroryzmu przez państwa¹⁹, określane – nie po raz ostatni w dziejach – jako „nowy” terroryzm. W 1978 r. G. Holton określił szkolenie, uzbrajanie i finansowanie przez Libię sieci międzynarodowych terrorystów jako nowy terroryzm „typu III”, w odróżnieniu od terroryzmu typu I (narzucenia terroru przez jednostki lub małe grupy innym osobom lub grupom, a za ich pośrednictwem pośrednio ich rządowi) oraz typu II (narzucania terroru przez rządy jednostkom lub grupom ludności). Ten terroryzm typu III miał cechować się właśnie współpracą terrorystów z agencjami wywiadowczymi państw wspierających i wykorzystywaniem przez nich nowych technologii²⁰.

L. Romaniecki w 1974 r. wskazał, że o ile w latach 60. ZSRR i Chińczycy koncentrowali się co do zasady na udzielaniu terrorystom pomocy szkoleniowej, trenując ich, o tyle w latach 70. Sowieci zaczęli ich wspierać również finansowo²¹. Tym samym „terroryzm przestał być zaściankowym interesem, a stał się przedmiotem międzynarodowej troski”²². Jednocześnie służby specjalne poszczególnych krajów europejskich pozyskiwały informacje o aktywności wywiadowczej państw bloku wschodniego, ukierunkowanej na finansowe i logistycznie wspieranie oraz zadaniowanie ugrupowań terrorystycznych. Aktywność tę realizowano również z pozycji placówek dyplomatycznych²³. Działania służb wywiadowczych ZSRR w zakresie wsparcia palestyńskich ugrupowań terrorystycznych miały miejsce również na terenie Izraela²⁴.

Zresztą już w 1970 r. H. Feis sformułował pogląd, że terroryzm jest wkomponowany w szerszy kontekst „zimnej wojny” i stanowi element ataku „monolitycznego komunizmu

¹⁵ Zob. B. M. Jenkins, *The Terrorist Mindset and Terrorist Decisionmaking: Two Areas of Ignorance*, „The Rand Corporation Paper Series” 1979, P-6340, s. 23, <https://www.ojp.gov/pdffiles1/Photocopy/70274NCJRS.pdf>, dostęp: 23.01.2023 r.

¹⁶ Por. T. Franck, B. Lockwood, *Preliminary Thoughts Towards an International Convention on Terrorism*, „American Journal of International Law” 1974, nr 1, s. 69–90; J. F. Murphy, *International Legal Controls of International Terrorism: Performance and Prospects*, „The Illinois Bar Journal” 1975, nr 8, s. 444–452; M. C. Bassiouni, *Methodological Options for International Legal Control of Terrorism*, „Akron Law Review” 1977, nr 3, s. 388–396.

¹⁷ Por. K. L. Milte, *Prevention of Terrorism Through the Development of Supra-National Criminology*, „Journal of International Law and Economy” 1975, nr 10, s. 519–534.

¹⁸ Por. J. Lador-Lederer, *A Legal Approach to International Terrorism*, „Israel Law Review” 1974, nr 2, s. 194–220.

¹⁹ Zob. T. Wałek, *Pojęcie, geneza i klasyfikacja zjawisk terrorystycznych*, „Securitologia” 2018, nr 2, s. 118.

²⁰ Zob. G. Holton, *Reflections on Modern Terrorism*, „Terrorism” 1978, nr 3, s. 265–266.

²¹ Zob. L. Romaniecki, *The Soviet Union and international terrorism*, „Soviet Studies” 1974, nr 3, s. 417.

²² Ibidem.

²³ Por. V. S. Pisano, *Contemporary Italian Terrorism: Analysis and Countermeasures*, Library of Congress, Washington 1979, s. 93–100.

²⁴ Zob. J. Colebrook, *Israel – with Terrorists*, „Commentary” 1974, nr 1, s. 30–39.

na wolny świat”²⁵. Jak to obrazowo opisał w 1977 r. D. M. Rosenbaum, „od kiedy Filistyni wsparli Dawida przeciwko królowi Saulowi, zawsze istniała współpraca między grupami powstańczymi i narodami ze zbieżnymi interesami”²⁶. Autor ten wskazał, że postęp cywilizacyjny, transport lotniczy i rozwój środków komunikacji uczyniły międzynarodową współpracę terrorystyczną bardziej wydajną. Jednocześnie wyrażano obawy, że w ramach tego postępu cywilizacyjnego, obejmującego również i rozwój atomistyki, terroryści mogą skierować ataki na elektrownie atomowe lub uzyskać dostęp do broni jądrowej²⁷. Podobny wyraz zaniepokojenia sformułował w 1976 r. L. R. Beres, uspokajająco jednak konstatując, że o ile samo transgraniczne przemieszczenie pozyskanej broni tego typu pozostawałoby w zasięgu możliwości istniejących sieci terrorystycznych, o tyle potencjalne jej użycie wymagałoby pomocy technicznej ze strony państwa wspierającego terroryzm z uwagi na wymagany wysoki poziom wiedzy specjalistycznej²⁸. Natomiast M. Willrich postulował uszczelnienie istniejącego systemu nadzoru nad instalacjami atomowymi i materiałami radioaktywnymi²⁹.

Palestyńskich terrorystów w latach 70. XX w. finansowały i wyposażały Arabia Saudyjska, Kuwejt, Irak, Libia, Algieria, państwa Układu Warszawskiego i Chiny, a ich obozy szkoleniowe mieściły się nie tylko w Syrii i Libanie, lecz także w Korei Północnej i na Kubie³⁰. Utrzymywali oni kontakty z organizacjami terrorystycznymi na całym świecie, włącznie z urugwajskim Ruchem Wyzwolenia Narodowego-Tupamaros (Movimiento de Liberación Nacional-Tupamaros, MLN-T)³¹, kanadyjskim Frontem Wyzwolenia Quebecu (Front de la Liberation du Quebec, FLQ)³², irlandzką IRA³³, baskijską ETA (Euskadi Ta Askatasuna)³⁴, niemiecką Frakcją Czerwonej Armii (Rote Armee Fraktion,

²⁵ H. Feis, *From Trust to Terror*, Norton, New York 1970, s. 412.

²⁶ D. M. Rosenbaum, *Nuclear Terror*, „International Security” 1977, nr 3, s. 148.

²⁷ Por. B. G. Blair, G. D. Brewer, *The Terrorist Threat to World Nuclear Programs*, „Journal of Conflict Resolution” 1977, nr 3, s. 379–403; D. M. Rosenbaum, op. cit., s. 148.

²⁸ Zob. L. R. Beres, *Terrorism and the Nuclear Threat in the Middle East*, „Current History” 1976, nr 412, s. 29.

²⁹ Zob. M. Willrich, *Terrorists Keep Out. The Problem of Safeguarding Nuclear Materials in a World of Malfunctioning People*, „The Bulletin of the Atomic Scientists” 1975, nr 5, s. 12–13.

³⁰ D. M. Rosenbaum, op. cit., s. 148.

³¹ Por. J. R. Sierra, *MLN-Tupamaros: génesis y evolución de la guerrilla urbana (1962–1973)*, „Araucaria: Revista Iberoamericana de Filosofía, Política, Humanidades y Relaciones Internacionales” 2022, nr 50, s. 435–463; A. C. Porzecanski, *Uruguay’s Tupamaros. The urban guerrilla*, Praeger, New York 1973; T. Paleczny, *Populizm w Ameryce Łacińskiej*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2011, nr 4, s. 331–345.

³² Por. A. Carrier, *The Quebec Liberation Front (FLQ) as an Insurgency*, United States Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth 2010; K. L. Pinkoski, *The Historiography of the Front de Liberation du Quebec: Frameworks, ‘Identity’ and Future Study*, „Constellations” 2012, nr 2, s. 195–205; R. Borkowski, *Od wojny do postnacionalizmu – kanadyjska tożsamość polityczna jako ewolucja antagonizmów narodowościowych*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2018, nr 3, s. 241–242.

³³ Por. D. Finn, *One Man’s Terrorist: A Political History of the IRA*, Verso Books, London–New York 2021; J. Dingley, *The IRA: The Irish Republican Army*, Praeger, Oxford 2012; T. P. Coogan, *The IRA*, Palgrave Macmillan, New York 2002; B. O’Brien, *IRA*, Wiedza Powszechna, Warszawa 2001.

³⁴ Por. *La historia de ETA*, red. A. Elorza, J. Garmendia, G. Jáuregui, F. Domínguez Iribarren, Ediciones Temas de Hoy, Madrid 2000; A. Antczak, *Separatyzm baskijski*, „Sprawy Narodowościowe” 2010, nr 37, s. 149–161.

RAF)³⁵ i Japońską Armią Czerwoną (Nihon Sekigun, Japanese Red Army, JRA)³⁶. Ta „terrorystyczna międzynarodówka” często organizowała wspólne operacje. Masakra na izraelskim lotnisku Lod³⁷ została przeprowadzona w dniu 30 maja 1972 r. na rzecz Ludowego Frontu Wyzwolenia Palestyny (LFWP) przez japońską JRA, wyposażoną w sowiecką broń i trenowaną w palestyńskim obozie szkoleniowym w Syrii³⁸, w którym „edukowano” jednocześnie członków IRA, Tupamaros i Niemców z grupy Baader-Meinhof³⁹.

Dostrzeżono w tym okresie zjawisko „umiędzynarodowienia” terroryzmu i niespotykaną skalę intensyfikacji zamachów – w latach 1970–1978 miało ich miejsce około 5000⁴⁰. Pomimo tego nie podejmowano jeszcze szczegółowych analiz materii jego finansowania ani nie czyniono – jak w XXI w. – detalicznych klasyfikacji w tym zakresie.

Jak wskazuje K. Maniszewska, w latach 70. XX w. terroryzm w Europie był o wiele większym zagrożeniem społecznym i był bardziej rozwinięty niż w USA. Autorka wskazuje dwie przyczyny tego stanu rzeczy. Pierwsza to fakt, że terroryści europejscy utrzymywali kontakty z bliskowschodnimi, otrzymywali wsparcie w postaci broni oraz korzystali – przynajmniej ci lewicowi – z pomocy państw bloku wschodniego. Drugim argumentem tej autorki jest większa efektywność działania służb antyterrorystycznych w USA niż w Europie⁴¹. Być może właśnie te okoliczności były przyczyną stosunkowo małego zainteresowania czy wręcz niekiedy bagatelizowania zagadnienia terroryzmu i jego finansowania w piśmiennictwie amerykańskim lat 70. XX w.⁴² Przykładowo L. F. Powell Jr. wywodził w 1970 r., że grupy terrorystyczne są „małe w rozmiarze, słabe finansowo i pozbawione znaczącego wsparcia”⁴³,

³⁵ Por. P. Terhoeven, *Die Rote Armee Fraktion. Eine Geschichte terroristischer Gewalt*, Beck, München 2012; S. Aust, *Der Baader-Meinhof-Komplex*, Goldmann, München 2010; M. Knobbe, S. Schmitz, *Terrorjahr 1977. Wie die RAF Deutschland veränderte*, Heyne-Verlag, Berlin 2007; G. Rodewald, G. Köhler, *Materialsammlung zum Themenschwerpunkt RAF – 40 Jahre danach. Der „Deutsche Herbst“ in der zeithistorischen Forschung*, *Zeitgeschichte Online*, 12 września 2017, https://zeitgeschichte-online.de/sites/default/files/documents/materialsammlung_raf_2017.pdf, dostęp: 20.12.2022 r.

³⁶ Por. A. Gallagher, *The Japanese Red Army*, Rosen Publishing, New York 2002; P. Janke, *The Japanese Red Army [w:] Terrorism and Democracy*, red. P. Janke, Palgrave Macmillan, London 1992, s. 170–184; P. G. Steinhoff, *Hijackers, bombers, and bank robbers: managerial style in the Japanese Red Army*, „The Journal of Asian Studies” 1989, nr 4, s. 724–740.

³⁷ Por. Y. Kuriyama, *Terrorism at Tel Aviv Airport and a ‘New Left’ Group in Japan*, „Asian Survey” 1973, nr 3, s. 336–346; P. G. Steinhoff, *Portrait of a Terrorist: An Interview with Kozo Okamoto*, „Asian Survey” 1973, nr 9, s. 830–845.

³⁸ W publikacji wydanej w Polsce w 1978 r. umiejscawiano ten obóz szkoleniowy w Libanie, por. A. Bernard, *Strategia terroryzmu*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1978, s. 53.

³⁹ Zob. D. M. Rosenbaum, op. cit., s. 148.

⁴⁰ Zob. S. T. Possony, *Kaleidoscopic views on terrorism*, „Terrorism” 1980, nr 1–4, s. 89.

⁴¹ Zob. K. Maniszewska, *Pionierzy terroryzmu europejskiego: Frakcja Czerwonej Armii*, Apeiron, Kraków 2014, s. 47–48.

⁴² Amerykańska bibliografia terroryzmu za lata 1970–1978 obejmująca ponad 700 publikacji, podzielonych na 10 działów tematycznych, nie wyróżniała nawet odrębnie materii finansowania terroryzmu, por. A. Lakos, *Terrorism, 1970–1978 – A Bibliography*, „University of Waterloo Library Bibliography Series” 1979, nr 4, s. 1–78. Jednakże już rok później – i dużo obszerniejsza – bibliografia terroryzmu dokonała już wyróżnienia tematycznego finansowania terroryzmu, por. E. F. Mickolus, *The Literature of Terrorism: A Selectively Annotated Bibliography*, Greenwood Press, Westport 1980.

⁴³ L. F. Powell Jr., *The Ideological Assault on America*, „Washington and Lee University School of Law Scholarly Commons. Powell Speeches”, 17 listopada 1970, s. 6; podobnie, o „ograniczonych zasobach grup terrorystycznych”, zob. B. M. Jenkins, op. cit., s. 24.

zaś B.M. Jenkins w 1974 r. argumentował wręcz, że zagrożenie terrorystyczne jest mocno przesadzone i w dużej mierze nieistotne ze względów bezpieczeństwa narodowego i stosunków międzynarodowych⁴⁴. Zdaniem B.M. Jenkinsa, „w ciągu ostatnich pięciu lub sześciu lat w atakach terrorystycznych zginęło mniej osób, niż ginie w wypadkach drogowych podczas świątecznego weekendu, a szkody fizyczne, w tym wypłacone okupy są mniejsze niż roczna strata spowodowana kradzieżami w sklepach w Stanach Zjednoczonych”⁴⁵. Zresztą jeszcze w 1976 r. w opracowaniach Departamentu Stanu USA o zagrożeniu terrorystycznym zawarto stwierdzenie, że większość z 300 znanych na świecie grup terrorystycznych nie stanowi bezpośredniego zagrożenia dla obywateli i mienia w USA. Potencjalnie oceniono, że spośród ugrupowań zagranicznych zdolność przeprowadzenia zamachów w Stanach Zjednoczonych mogą mieć jedynie fedaini (grupy palestyńskie) i japońska JRA⁴⁶. Niemniej niejako „w obronie” piśmiennictwa amerykańskiego tego okresu warto wskazać, że już w 1975 r. poglądy Jenkinsa⁴⁷ skrytykował K. E. Roberts, wskazując, że „takie argumenty odzwierciedlają powierzchowne rozumienie problemu”⁴⁸, a Jenkins lekceważy „destrukcyjne akty desperackich jednostek i organizacji”⁴⁹. Natomiast w 1979 r. R. F. Delaney spostrzegł, że szkody wywołane w Europie zamachami i koszty przeciwdziałania atakom terrorystycznym wzrosły w tej dekadzie w sposób dramatyczny. Tym samym są wielokrotnie większe niż koszty samych zamachów⁵⁰. Warto wspomnieć, że cytowany autor porusza również zagadnienie rozbieżności w przedmiocie kwalifikacji prawnej działań obywateli PRL porywających do Berlina Zachodniego samoloty linii lotniczych LOT. Pomimo iż w rozumieniu prawa polskiego byli oni przestępcami, Delaney postulował traktowanie ich jako uchodźców politycznych⁵¹.

Pierwsze klasyfikacje źródeł finansowania terroryzmu

Jedną z pierwszych w piśmiennictwie klasyfikacji źródeł finansowania organizacji terrorystycznej, ograniczona jednakże tylko do Organizacji Wyzwolenia Palestyny (OWP), pochodzi z 1975 r. i została dokonana przez R. Hamida. Wskazał on następujące źródła dochodów tej organizacji:

- dotacje i pożyczki od państw arabskich;
- donacje od dobroczyńców;
- opodatkowanie nałożone na Palestyńczyków przez rządy państw arabskich, w których ci rezydują;

⁴⁴ Zob. B.M. Jenkins, *Terrorism Works-Sometimes*, The Rand Corporation, Santa Monica 1974, s. 6–7.

⁴⁵ Ibidem, s. 7.

⁴⁶ Zob. US Department of Justice, *The Terrorist Threat*, „Intelligence Memo” 1976, nr 1, s. 4–6, cytowanie za: M.D. Munger, *The Growing Utility Of Political Terrorism. Military Issues Research Memorandum*, Strategies Studies Institute, Carlisle Barracks 1977, s. 11.

⁴⁷ Por. B.M. Jenkins, op. cit.

⁴⁸ K. E. Roberts, *The Terror Trap*, Strategies Studies Institute, Carlisle Barracks 1975, s. 2.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Zob. R. F. Delaney, *World Terrorism Today*, „California Western International Law Journal” 1979, nr 2, s. 455–456.

⁵¹ Ibidem, s. 456.

- każde inne źródło dochodów pod warunkiem jego zaaprobowania przez Palestyńską Radę Narodową⁵².

Zauważyć trzeba, że w ostatnim z punktów już ta pierwsza klasyfikacja niejako „zapowiada” cechy wszystkich następnych, mianowicie trudność enumeratywnego, zamkniętego określenia źródeł finansowania terroryzmu i jego swoistą „elastyczność” w zakresie pozyskiwania środków na działalność.

Obszerną analizę zagadnienia finansowania terroryzmu międzynarodowego przeprowadzili w 1979 r. C. Dobson i R. Payne, którzy wskazali następujące źródła finansowania działalności terrorystycznej:

- Działalność przestępcza, w szczególności porwania dla okupu i napady na banki. Przykładowo IRA zdobyła w ten sposób kwotę 2 000 000 funtów⁵³, przeprowadzając w samym tylko 1977 r. 215 napadów na banki. Jednocześnie na znaczeniu zaczęła dla terrorystów zyskiwać handel narkotykami i odnotowywano pierwsze przypadki współpracy grup terrorystycznych w tym zakresie, jak na przykład rozprowadzanie przez IRA w Londynie marihuany dostarczanej przez OWP⁵⁴.
- Donacje od sympatyków. Autorzy ci przywołali tu również IRA i prowadzenie przez tę organizację na terenie USA zbiórek od Amerykanów irlandzkiego pochodzenia. Tylko w 1972 IRA zebrać miała w ten sposób 600 000 dolarów⁵⁵ określanych jako „emocjonalne pieniądze”⁵⁶. Podobne źródło finansowania przypisano terrorystom palestyńskim, z tym jednak zastrzeżeniem, że donacje nie były przekazywane im bezpośrednio, lecz za pośrednictwem OWP. Skalę uzyskiwanych w ten sposób środków dla organizacji Al Fatah i LFWP określono na kwotę 200 000 000 dolarów⁵⁷ rocznie dla każdej z nich⁵⁸;

⁵² Zob. R. Hamid, *What is the PLO?*, „Journal of Palestine Studies” 1975, nr 4, s. 105.

⁵³ Równowartość kwoty 14 600 000 GBP w 2023 r., zob. <https://www.in2013dollars.com/uk/inflation/1977?amount=2000000>, dostęp: 6.01.2023 r.

⁵⁴ Zob. C. Dobson, R. Payne, *The Weapons of Terror. International Terrorism at Work*, Macmillan, London 1979, s. 80–84.

⁵⁵ Równowartość kwoty 4 000 000 USD w 2023 r., zob. <https://www.dollartimes.com/inflation/inflation.php?amount=600000&year=1972>, dostęp: 6.01.2023 r.

⁵⁶ Zob. C. Dobson, R. Payne, op. cit., s. 80. Uwzględnić trzeba specyficzne uwarunkowania polityczne i wagę głosów wyborczych elektoratu irlandzkiego pochodzenia w USA. M. Levi już w XXI w. stwierdził, że dopiero wydarzenia 11 września 2001 r. zmieniły nastroje w Stanach Zjednoczonych i na arenie międzynarodowej oraz zniwelowały wpływy polityczne amerykańskich lobbystów i irlandzkich wyborców. Jednak do 2001 r. rząd USA nie podejmował działań ograniczających napływ funduszy od amerykańskich darczyńców do założonego w 1969 r. Irish Northern Aid Committee (NORAIID), zob. M. Levi, *Combating the Financing of Terrorism. A History and Assessment of the Control of 'Threat Finance'*, „The British Journal of Criminology” 2010, nr 4, s. 652. Amerykanie pochodzenia irlandzkiego wspierający separatystyczne dążenia swoich rodaków w Wielkiej Brytanii stanowią, już od początków XIX w., pierwszą i najmocniejszą grupę narodową, która próbowała wpływać na politykę zagraniczną rządu USA, zob. M. Karczewski, *Wpływ diasporalnych grup nacisku politycznego na przebieg wyborów federalnych w Stanach Zjednoczonych na przykładzie „lobby pro-izraelskiego”*, „Przegląd Politologiczny” 2015, nr 1, s. 111. Do pochodzenia irlandzkiego poczują się prawie 11% Amerykanów, piętnastu prezydentów USA miało takie korzenie, zob. K. Oświecimski, *Lobby etniczne a polityka zagraniczna USA: wybrane przykłady*, Akademia Ignatianum, Kraków 2014, s. 227–228.

⁵⁷ Równowartość kwoty 824 000 000 USD w 2023 r., zob. <https://www.dollartimes.com/inflation/inflation.php?amount=200000000&year=1979>, dostęp: 6.01.2023 r.

⁵⁸ Zob. C. Dobson, R. Payne, op. cit., s. 80–81.

- Dotacje od państw-sponsorów. Ten rodzaj finansowania egzemplifikowano coroczną subwencją Arabii Saudyjskiej dla OWP w kwocie 25 000 000 dolarów⁵⁹. Już jednak w 1979 r. C. Dobson i R. Payne zwrócili uwagę na fakt, że dotacje takie stanowiły nie tylko formę wsparcia dla organizacji terrorystycznych, lecz także rodzaj trybutu, daniny (*danegeld*) zapewniającej niepodjęcie przez bojowników akcji bojowych na terytorium państwa wspierającego. Czyniły tak państwa Zatoki Perskiej, w szczególności Kuwejt, które wypłacić miały tylko w 1976 r. kwotę 90 000 000 dolarów⁶⁰ na rzecz walczących organizacji palestyńskich. Za największego jednak donora terroryzmu uważali ci autorzy Libię, oferującą szczególnie premie za udane operacje przeciwko Izraelowi⁶¹.

Jednocześnie, odnosząc się do klasyfikacji, jakiej dokonali w 1979 r. C. Dobson i R. Payne, warto podkreślić spostrzeżone przez tychże autorów prawidłowości dotyczące terroryzmu lat 70. XX w. Wyartykułowali oni pogląd, że „paliwem terroryzmu są pieniądze”⁶² jak również wyrazili przeświadczenie o nieaktualności opinii, że stosowanie terroru jest metodą prowadzenia wojny przez biednych. Koszty terroryzmu o charakterze międzynarodowym znacząco wzrosły, choćby z uwagi na konieczność odbywania podróży lotniczych, zakup coraz bardziej skomplikowanej broni i materiałów wybuchowych, zapewnienia aprowizacji przemieszczającym się bojownikom i pokrywania przez nich wydatków, by mogli wtopić się w społeczeństwa, w których działają. Powstała jednocześnie swoista infrastruktura terroru, ściśle odpowiadająca normalnemu wzorcowi finansowemu wielkiego biznesu, obejmująca nawet systemy emerytalne dla osób niepełnosprawnych i wdów oraz rodzin poległych. Jednocześnie autorzy ci wskazali pewien paradoks polegający na tym, że dążący do zniszczenia burżuazyjnego stylu życia członkowie palestyńskich i niemieckich grup terrorystycznych „wkroczyli do najbogatszych warstw społeczeństwa”⁶³. Skala uzyskiwanego przez nich wsparcia i wzrost wartości pobieranych za zakładników okupów⁶⁴ pozwoliły im bowiem na prowadzenie wystawnego, luksusowego trybu życia⁶⁵. C. Dobson i R. Payne określili mianem ironii współczesnego świata zależność Zachodu od arabskiej ropy, której sprzedaż zapewnia „środki przekazywane ludziom oddanym niszczeniu struktury zachodniego społeczeństwa”⁶⁶.

Predykcja rozwoju terroryzmu

Warto wspomnieć, że w 1977 r. M.D. Munger w publikacji amerykańskiego Instytutu Studiów Strategicznych (Strategic Studies Institute of the US Army War College) sporządził scenariusz

⁵⁹ Równowartość kwoty 103 000 000 USD w 2023 r., zob. <https://www.dollartimes.com/inflation/inflation.php?amount=25000000&year=1979>, dostęp: 6.01.2023 r.

⁶⁰ Równowartość kwoty 452 000 000 USD w 2023 r., zob. <https://www.dollartimes.com/inflation/inflation.php?amount=90000000&year=1976>, dostęp: 6.01.2023 r.

⁶¹ Zob. C. Dobson, R. Payne, op. cit., s. 81–82.

⁶² Ibidem, s. 78.

⁶³ Ibidem, s. 78–79.

⁶⁴ Ibidem, s. 86–88, 92.

⁶⁵ Cytowani autorzy egzemplifikują ten pogląd przypadkami jednorazowego przegrywania przez działaczy OWP kwot rządu 250 000 GBP w kasynach czy wręcz hulaszczego funkcjonowania Ilicza Ramireza Sancheza – „Szakala”, tamże, s. 85, por. J. Follain, *Jackal. The Complete Story of the Legendary Terrorist, Carlos the Jackal*, Arcade Publishing, New York 1998, s. 11–12, 77–98.

⁶⁶ Zob. C. Dobson, R. Payne, op. cit., s. 85.

dynamiki rozwoju terroryzmu na kolejne 13 lat, to jest do roku 1990. W ramach tej antycypacji autor uczynił przypuszczenie, że rządy, uznając koszty i destrukcyjność wojny pełnoskalowej, będą badać alternatywne metody wywierania wpływu politycznego lub ekonomicznego na przeciwników. W związku z tym należy oczekiwać, że w 1990 r. sponsorowanie terroryzmu przez państwa wrogie Stanom Zjednoczonym upowszechni się jako tanie narzędzie, dostępne nawet dla państw o niskim potencjale ekonomicznym, zwłaszcza z uwagi na wyjątkową zdolność terrorystów do działania w środowisku miejskim. M. D. Munger założył, że w docelowym horyzoncie prognozy działania terrorystyczne przybiorą na sile w krajach Trzeciego Świata, które staną się teatrem takiej aktywności. Kraje sponsorujące terroryzm będą zachowywać ostrożność, aby uniknąć bezpośredniej konfrontacji z USA, która mogłaby przerodzić się w formalną wojnę⁶⁷. Autor ten podkreślił, że Stany Zjednoczone „wyrażają odrazę”⁶⁸ wobec państwowego sponsorowania terroryzmu jako formy prowadzenia polityki⁶⁹. Kolejnym elementem tej prognozy był rozwój, we wszystkich państwach świata, wyspecjalizowanych struktur w obrębie sił zbrojnych – sił specjalnych wyposażonych i wyszkolonych do działań kontrterrorystycznych. Z uwagi na skalę rozwoju zjawiska strategie zwalczania wewnętrznego i międzynarodowego terroryzmu będą opracowywane w 1990 r. przez wszystkie rządy⁷⁰.

B. Sajduk określił wprawdzie prognozowanie w teorii nauk politycznych mianem „zajęcia kontrowersyjnego”⁷¹, jednak funkcjami tej teorii są przecież deskrypcja, wyjaśnianie, dostarczanie praktycznych rozwiązań, dostarczanie sądów wartościujących – i właśnie prognozowanie⁷². Najważniejszym zaś z grupy wymogów merytorycznych dla tej ostatniej funkcji jest gwarantowanie mocy prognostycznej⁷³. Taka moc wynika z kumulatywnego wystąpienia dwóch podstaw: ontologicznej i gnoseologicznej⁷⁴. Pierwsza z nich wymaga,

⁶⁷ Zob. M. D. Munger, op. cit., s. 12.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Z opinią tą nie zgadzają się zwolennicy tzw. „teorii spiskowych” (*conspiracy theories*), zjawiska dostrzegalnego na gruncie nauk społecznych jak również medycznych (psychiatrii), przypisujący Stanom Zjednoczonym i Izraelowi sprawczą rolę w zakresie zjawiska terroryzmu, w szczególności dotyczy to ataków z 11 września 2001 r., por. P. Knight, *Outrageous Conspiracy Theories: Popular and Official Responses to 9/11 in Germany and the United States*, „New German Critique” 2008, nr 103, s. 165–193; A. Mashuri, E. Zaduqisti, *The Effect of Intergroup Threat and Social Identity Salience on the Belief in Conspiracy Theories over Terrorism in Indonesia: Collective Angst as a Mediator*, „International Journal of Psychological Research” 2015, nr 1, s. 24–35; T. Glant, *Terrorism and Anti-Americanism: 9/11 Ten Years After*, „Hungarian Journal of English and American Studies” 2012, nr 1–2, s. 507–521; C. R. Sunstein, A. Vermeule, *Conspiracy Theories*, „John M. Olin Program in Law and Economics Working Paper” 2008, nr 387, s. 1–29. Takie teorie spiskowe znajdują szczególnie podatny grunt na Bliskim Wschodzie, por. *Conspiracy Theories in the United States and the Middle East. A Comparative Approach*, red. M. Butter, M. Reinkowski, Gruyter, Berlin–Boston 2014.

⁷⁰ Zob. M. D. Munger, op. cit., s. 13.

⁷¹ B. Sajduk, *Czy w nauce o stosunkach międzynarodowych możliwe jest efektywne prognozowanie?*, Referat wygłoszony na konferencji: „Podejścia badawcze i metodologie w nauce o polityce”, zorganizowanej przez Zakład Teorii Polityki i Państwa UJ oraz Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ w dniach 16–17 IX 2010 r., https://www.omp.org.pl/artukul.php?artykul=274#_ftnref13, dostęp: 17.11.2022 r.

⁷² Zob. B. Krauz-Mozer, *Teorie polityki. Założenia metodologiczne*, PWN, Warszawa 2005, s. 106.

⁷³ Ibidem, s. 78.

⁷⁴ Zob. P. Dittmann, *Prognozowanie w przedsiębiorstwie. Metody i ich zastosowanie*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2003, s. 31.

aby natura prognozowanych zmiennych nie kształtowała się na zasadzie przypadku, lecz podlegała określonym prawom na płaszczyźnie rzeczywistości społeczno-ekonomicznej⁷⁵. Drugim wymogiem prawidłowego prognozowania jest właściwa perspektywa poznawcza⁷⁶ – wiedza o prawidłowościach w kształtowaniu się prognozowanych zmiennych (podstawa gnoseologiczna). Nieznajomość prawidłowości zmiennych prognozowanych V. Capek określa jako brak specyficznej, historycznej refleksji gnoseologicznej⁷⁷, który przekreśla całkowicie możliwość zbudowania prognoz⁷⁸. Przewidywanie zjawisk społecznych jest o tyle trudne, że uwzględniać musi rozwojowy charakter rzeczywistości społecznej i konieczność stałego nasycania wiedzy nowymi, konkretnymi informacjami⁷⁹. Można uznać, że predykcje, jakie poczynił M. D. Munger w 1977 r. dysponowały oboma wskazanymi podstawami, a jego analizy uznać można za tzw. prognozę właściwą (autentyczną), czyli weryfikowalną empirycznie, niepewny sąd odnośnie do stanu przyszłego, skonstruowany w oparciu o dorobek nauki⁸⁰, w wyraźny sposób wyznaczający horyzont czasowy (przedział czasu), jakiego dotyczy przewidywane zachowanie danego obiektu, zjawiska czy procesu⁸¹.

Mimo tego przewidywania M. D. Mungera odnośnie do rozwoju terroryzmu w roku 1990 okazały się w niewielkim stopniu trafne. O ile sponsorowanie terroryzmu przez państwa faktycznie występowało jeszcze w latach 80., o tyle wraz z upadkiem systemu komunistycznego u schyłku tej dekady zjawisko to uległo wręcz zanikowi. Teatrem działań terrorystycznych już w 1993 r. stały się Stany Zjednoczone (pierwszy zamach na World Trade Centre)⁸², nie tylko Trzeci Świat. Za najbardziej chybioną uznać należy część tej prognozy dotyczącą

⁷⁵ Zob. R. Pawlukowicz, *Zasadnicze uwarunkowania praktycznej przydatności prognoz*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2010, nr 103, s. 123–124.

⁷⁶ Zob. A. Podgórecki, *Wyjaśnienie i rozwiązywanie problemów społecznych. Ku megasocjologii* [w:] *Humanistyka przelomu wieków*, red. J. Koziński, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 1999, s. 198.

⁷⁷ Por. V. Capek, *Niektóre metodologiczne problemy dydaktyki historii*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia” 1989, nr 198, s. 45.

⁷⁸ Zob. R. Pawlukowicz, op. cit., s. 124.

⁷⁹ Zob. M. Karwat, *Syndromatyczny charakter przedmiotu nauki o polityce* [w:] *Demokratyczna Polska w globalizującym się świecie – I Ogólnopolski Kongres Politologii*, Warszawa 22–24.09.2009, red. K.A. Wojtaszczyk, A. Mirska, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009, s. 175.

⁸⁰ Zob. A. Filasiewicz, *Prognoza, program, plan*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1977, s. 62; B. Guzik, *Wstęp do teorii prognozowania i symulacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2008, s. 113; M. Cieślak, *Wprowadzenie* [w:] *Prognozowanie gospodarcze. Metody i zastosowania*, red. M. Cieślak, PWN, Warszawa 2005, s. 18–20.

⁸¹ Zob. D. Kondrakiewicz, *Prognozowanie i symulacje międzynarodowe*, „Prace Instytutu Europy Środkowej” 2021, nr 16, s. 18. Określenie horyzontu czasowego musi uwzględniać złożoność zjawiska i – jak to określa G. Jokieli – „turbulencję warunków zewnętrznych”, zob. G. Jokieli, *Łańcuch usług. Chain of services*, Materiały II Międzynarodnej naukowo-praktycznej konferencji „Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах” та I Międzynarodnego studentського наукового форуму „Креативна економіка очима молоді”, 2018, s. 21, http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/26121/2/FMZKP_2018v1_Jokieli_G-Chain_of_services_21-23.pdf, dostęp: 17.11.2022 r.

⁸² Por. P. Caram, *The 1993 World Trade Center Bombing. Foresight and Warning*, Janus Publishing, London 2001; J.V. Parachini, *The World Trade Center Bombers (1993)* [w:] *Toxic Terror. Assessing Terrorist Use of Chemical and Biological Weapons*, red. J.B. Tucker, MIT Press, Boston 2000, s. 185–206.

użycia przez terrorystów do 1990 r. niestosowanego dotychczas śmiertelnie arsenału o niszczyielskim działaniu, w zakresie którego M.D. Munger wymieniał „broń jądrową, środki zaburzające ludzkie DNA, substancje chemiczne wpływające na umysł, środki niszczące uprawy oraz wysokotoksyczne trucizny”⁸³. Wyrazić można satysfakcję, że ten akurat element przewidywań Strategic Studies Institute okazał się błędny, potwierdzając niejako pogląd A. Czarkowskiego, że „szczególnie licznie nietrafne prognozy występują w naukach społecznych”⁸⁴.

Oś sporu. Od „kwestii palestyńskiej” do „islamofobii”

To właśnie w latach 70. XX w. nastąpiła specyficzna rekonstrukcja retoryki odnośnie do terroryzmu. Jak opisała to już w XXI w. L. Stampnitzky, zaprzestano wtedy postrzegania go w kategoriach racjonalnej strategii powstańczej i został on uznany za irracjonalną, pozbawioną kontekstu i zasadniczo bezcelową przemoc polityczną⁸⁵. R.D. Law umiejscawia na tę dekadę początki debaty odnośnie do karania nie tylko sprawców zamachów, lecz także osób zapewniających im wsparcie finansowe. Debata ta nie zaowocowała jednak korespondującymi rozwiązaniami legislacyjnymi⁸⁶. Z kolei – jak wskazuje B. de Graaf – cechą dystyngtywną tego dziesięciolecia było powstanie koncepcji państwa-sponsora terroryzmu i teorii „sieci terrorystycznej” zakładającej, że „wszystkie drogi prowadzą do Moskwy”⁸⁷. Natomiast R. Jackson podnosi, że już wtedy dostrzeżono w piśmiennictwie, iż brutalna polityka antyterrorystyczna przynosi efekt przeciwny do zamierzonego. Autor ten podkreśla, że to w znacznej części literatura lat 70. stworzyła intelektualną podstawę dla dyskursu nad terroryzmem po 11 września 2001 roku⁸⁸.

Nadmienić jeszcze należy, że niebywale krytycznie na temat całej niemal – pochodzącej właśnie z lat 70. XX w. – literatury odnoszącej się do terroryzmu wypowiedział się w 2022 r. D. Dory⁸⁹. Autor ten stoi na stanowisku, że w przeciwieństwie do innych gałęzi badań uniwersyteckich materia terroryzmu „pozostaje do dziś zajęciem dziennikarzy lub badaczy z niewielką lub żadną specjalizacją”⁹⁰. Piśmiennictwo omawianego okresu opisuje on w nacechowany co najmniej niechęcią do Państwa Izrael sposób, moim zdaniem

⁸³ M.D. Munger, op. cit., s. 13.

⁸⁴ A. Czarkowski, *Podejście prognostyczne w badaniach naukowych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1988, nr 1, s. 279. Autor ten podkreśla jednak, że kryterium spełnienia lub niespełnienia się prognozy nie zawsze można uznać za niezawodne dla oceny jej trafności, idem. Por. B. Bazeli, *Dlaczego prognozy ekonomiczne są nietrafne?*, „Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy” 2017, nr 10, s. 11–22.

⁸⁵ Zob. L. Stampnitzky, *Disciplining Terror: How Experts and Others Invented Terrorism*, Cambridge University Press, Cambridge 2013, s. 11–13.

⁸⁶ Zob. R.D. Law, *Introduction* [w:] *The Routledge History...*, s. 4.

⁸⁷ B. de Graaf, op. cit., s. 418.

⁸⁸ Zob. R. Jackson, op. cit., s. 489–490.

⁸⁹ Zob. D. Dory, *The History of Terrorism: A State of Knowledge and Debate*, „International Journal on Criminology” 2022, nr 1, s. 165.

⁹⁰ Ibidem, s. 165. L. Stampnitzky podnosiła zaś, iż pozbawiony przypisania do określonej dziedziny charakter badań nad terroryzmem skutkowało powstaniem zjawiska określonego przez nią mianem „antywiedzy” pozostającej poza obrębem jakiegokolwiek dyscypliny naukowej, trudnej do obiektywnej analizy i uprawianej przez „medialnych ekspertów”, zob. L. Stampnitzky, op. cit., s. 194–195.

wielokrotnie zbliżając się do granic przyjętych w nauce – w obecnych przynajmniej czasach – norm. Mianowicie literaturę lat 70. D. Dory określa jako wytworzony przez „świat izraelsko-amerykański szereg prac o bardzo nierównej wartości, naukowo niedostatecznych, w oczywisty sposób zależnych od potrzeb aktorów zarządzających imperatywami koniunkturalnymi warstwy polemicznej”, „ocierających się o różne propagandowe mistyfikacje”, „interesujących jedynie jako ilustracje niezliczonych manipulacji”⁹¹ oraz „w oczywisty sposób zgodnych z imperatywami ówczesnej propagandy izraelskiej”⁹².

Jednak nie zgadzam się ze stwierdzeniem D. Dory, opisanym w zdaniu poprzedzającym, odnoszącym się jednoznacznie do proizraelskiej predylekcji literatury w przedmiocie terroryzmu w latach 70. XX w.

W opracowaniu z 1975 r., poświęconemu chronologii międzynarodowego terroryzmu za lata 1968–1975 cytowany już B. M. Jenkins wraz z J. Johnson przedstawiają przeciw jako „prawdziwie międzynarodowe incydenty terrorystyczne” zarówno masakrę izraelskich sportowców w Monachium, jak i kontrterrorystyczne działania sił i służb specjalnych Izraela⁹³. Zresztą w szczegółowej części tego opracowania dotyczącej *in concreto* Bliskiego Wschodu autorzy ci traktują w kategoriach aktów terrorystycznych tak działania poszczególnych ugrupowań wchodzących w skład OWP, jak i izraelskie operacje likwidacyjne wymierzone przeciwko liderom tych ugrupowań⁹⁴. Jednocześnie B. M. Jenkins i J. Johnson jako źródło szczególnego zagrożenia dla USA i przykład organizacji zaangażowanej w międzynarodowy terroryzm wskazują Żydowską Ligę Obrony (Jewish Defense League)⁹⁵ na równi z zagrożeniem, jakie dla Niemiec stanowiła RAF⁹⁶.

Analizując powyższe poglądy, nie ulega wątpliwości, że najistotniejszą – w mojej opinii – osią sporu, ujawnioną już w piśmiennictwie lat 70., był stosunek poszczególnych autorów do Państwa Izrael i do konfliktu izraelsko-palestyńskiego. Wszelkie oceny zjawiska terroryzmu stanowiły pochodną poglądów odnośnie do tego zagadnienia. Ta oś sporu rzutuje do dziś nawet na sposób klasyfikacji określonych zdarzeń czy organizacji jako

⁹¹ D. Dory, op. cit., s. 165.

⁹² Ibidem, s. 165. Jako przykład takiego „zgodnego z imperatywami izraelskiej propagandy, zawierającego liczne nieścisłości” tytułu D. Dory wskazuje publikację A. Parry, *Terrorism. From Robespierre to Arafat*, Vanguard Press, New York 1976. Wydaje się, że tę krytykę oparł D. Dory, niemalże literalnie, na pochodzącej z 1978 r. negatywnej, a wykazującej jednoznaczną prosowiecką predylekcję, recenzji dzieła A. Parry, por. S. G. Payne, *Review of: Terrorism. From Robespierre to Arafat, by A. Parry*, „Political Science Quarterly” 1978, nr 1, s. 130–132. W pozytywnym natomiast kontekście książkę A. Parry wymienia R. D. Crelinsten, por. tenże, *The internal dynamics of the FLQ during the October Crisis of 1970*, „The Journal of Strategic Studies” 1987, nr 4, s. 59–89.

⁹³ Zob. B. M. Jenkins, J. Johnson, *International Terrorism. A Chronology, 1968–1974*, Rand Corporation, Santa Monica 1975, s. 1. Autorzy ci wypowiadają się zresztą również, że „szereg kampanii bombardowań państw osi i sojuszników podczas II Wojny Światowej można z łatwością nazwać formą terroryzmu”, ibidem. Wyjaśnienie militarne uzasadnienia bombardowań Drezna w 1945 r. zawiera odtajniona analiza Sił Powietrznych USA z 1954 r., por. J. P. Tustin, *Why Dresden was Bombed. A Review of the Reasons and Reactions*, United States Air Forces in Europe, 11 grudnia 1954, <https://media.defense.gov/2013/May/23/2001329959/-1/-1/0/Dresden%20again.pdf>, dostęp: 23.01.2023 r.

⁹⁴ Zob. B. M. Jenkins, J. Johnson, op. cit., s. 9.

⁹⁵ Por. D. Seibold, *Jewish Defense League: the rhetoric of resistance*, „Communication Quarterly” 1973, nr 4, s. 39–48; S. M. Russ, *The ‘Zionist Hooligans’: The Jewish Defense League*, City University of New York, New York 1981.

⁹⁶ Zob. B. M. Jenkins, J. Johnson, op. cit., s. 7–8.

„terrorystyczne” bądź „nie-terrorystyczne”⁹⁷, przy czym determinantą stanowiska badaczy jest jednoznacznie ich odniesienie do nowożytnego państwa żydowskiego⁹⁸.

Jednakże należy w tym miejscu podkreślić, że stan taki nie był specyfiką wyłącznie omawianej dekady. Wskazana oś sporu ewoluowała i jest, *mutatis mutandis*, obecna w debacie politycznej i literaturze naukowej do dzisiaj. Współcześnie jednak przybiera jedynie postać debaty na temat zjawiska tzw. „islamofobii”. Przykładowo – w polskim piśmiennictwie M. Bobako wypowiada się, że u podstaw tak polityki izraelskiego państwa prowadzonej wobec Palestyńczyków, jak i wojny z terroryzmem oraz zachodnich interwencji militarnych w Iraku oraz Afganistanie leżą „islamofobiczne przesłanki”⁹⁹, których „różne warianty w mniejszym lub większym stopniu ukształtowały postawy wobec islamu zajmowane w Polsce także po liberalnej i lewicowej stronie politycznego spektrum”¹⁰⁰. Natomiast w emocjonalnej publikacji z 2020 r., opartej zresztą na czterech li tylko źródłach bibliograficznych, T. Kochan sformułował pogląd, że kryzys na Bliskim Wschodzie „wywołany został przez działania zbrojne podejmowane przez Zachód w Iraku, Libii, Afganistanie czy Syrii”, wskutek tego sztucznie wytworzono sytuację, w której „światowej opinii publicznej narzucona została pojęciowa opozycja demokracji oraz terroryzmu”. Działania Zachodu służyć mają „szerokiemu usprawiedliwianiu stosowania dowolnej przemocy wobec państw, które nie są demokratyczne”, jak również mają „usprawiedliwiać panowanie samej kapitalistycznej demokracji”. Zdaniem autora cytowanej publikacji naukowej takie praktyki pozwalają rządów państw demokratycznych „zadawać cierpienie usankcjonowane przez aparaty państwa zarówno samym terrorystom, obcej ludności, jak i własnym obywatelom” oraz „stosować radykalne i oparte na przemocach metody”. Jednocześnie zrównuje T. Kochan antysemityzm i islamofobię, argumentując, że zachodzące pomiędzy tymi żywiołami „podobieństwa są zbyt wyraźne, aby móc je zignorować”, albowiem zjawiska te „cieszą się tak naprawdę popularnością przede wszystkim z uwagi na przynależność do określonego modelu kapitalistycznej racjonalności”. Tym samym – zdaniem tego autora – islamofobia jawi się „nie jako wyjątek czy patologia, lecz jako naturalny produkt określonego etapu rozwoju kapitalizmu przede wszystkim zachodniego”, jako doktryna, która posiada „wiecznie niespełnione ambicje globalizacyjne”¹⁰¹. Wskazane poglądy, usprawiedliwiające *de facto* działania terrorystów, traktować można

⁹⁷ Ibidem, s. 9

⁹⁸ Wskazania wymaga zresztą okoliczność, że debaty naukowe odnośnie do zdarzeń toczących się na terytorium dzisiejszego Państwa Izrael, nawet tych historycznie bardzo odległych, cechują się niebywałym natężeniem emocji. Przykładem może być tu tzw. „naukowa wojna żydowska”, dyskusja tocząca się już ponad sto lat, a dotycząca tożsamości opisanych przez Józefa Flawiusza sykariuszy – żydowskich bojowników z I w. n.e. względem ugrupowania zelotów. W ramach tej debaty, w której przedmiotem sporu były przecież okoliczności sprzed dwóch tysięcy lat, padały również, podobnie jak w wypowiedzi D. Dory, argumenty odnoszące się do współczesnego konfliktu izraelsko-palestyńskiego, zob. R. Bobkier, P. Herman, *Sicarii Józefa Flawiusza. Przednowocześni terroryści czy mit założycielski współczesnego Izraela?*, „Res Politicae” 2021, tom 12 (rocznik), s. 161–162.

⁹⁹ M. Bobako, *Islamofobia. Konteksty*, „Praktyka Teoretyczna” 2017, nr 4, s. 8; por. T. Otlowski, *Koniec arabskiej „jedności we wrogości” do państwa żydowskiego? Bliski Wschód po porozumieniu Izraela z ZEA i Bahrajnem*, „Pułaski Policy Papers. Komentarz Międzynarodowy Pułaskiego”, 1 października 2020, s. 3.

¹⁰⁰ M. Bobako, *op. cit.*, s. 9.

¹⁰¹ T. Kochan, *Żywioły antysemityzmu i dialektyka ksenofobii*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica” 2020, nr 24, s. 44–49.

wprawdzie jako wyraz swoistego pluralizmu polskiego piśmiennictwa czy element szerszej debaty o tzw. „etyce” czy „moralności” terroryzmu¹⁰². Poglądy te nie zasługują jednak na uznanie. Zrównują przyczynę terroryzmu z jego następstwami i próbują znaleźć usprawiedliwienie dla działań terrorystów. Te zaś z ideałami demokracji pozostają w oczywistej, a nie – jak próbuje wywodzić T. Kochan – „narzuconej” sprzeczności. Jak trafnie zauważa J. Hołówka, „próby moralnego usprawiedliwienia terroryzmu są od początku do końca demagogiczną retoryką. Terroryści też to wiedzą”¹⁰³. Zjawisko terroryzmu „nie znajduje usprawiedliwienia z punktu widzenia prawnego i etycznego”¹⁰⁴. Jednocześnie moralnie nieakceptowalne jest stawianie przez T. Kochana, przywołując E. Zuroffa, „fałszywego znaku równości” pomiędzy islamofobią a antysemityzmem¹⁰⁵. Istniejąca niewątpliwie islamofobia stanowi w dużej mierze następstwo przeprowadzanych przez radykalnych islamistów zamachów terrorystycznych, zaś antysemityzm jest ideologią, która stała za – wyjątkową na tle innych masowych zbrodni – tragedią Shoah, Holokaustu¹⁰⁶. W pełni identyfikują się, w odniesieniu do wyżej zaprezentowanych poglądów M. Bobako i T. Kochana, ze zdaniem wyrażonym przez K. Izaka, że „dyskusja dotycząca przyjmowania uchodźców ze strefy walk na Bliskim Wschodzie oraz imigrantów ocierała się często o granice absurdu”¹⁰⁷. K. Izak przywołuje, rzecz jasna w kategoriach właśnie swoistego *reductionis ad absurdum*, obowiązujący w Wielkiej Brytanii zakaz używania przymiotnika „islamski” obok rzeczowników „terroryzm” i „terrorysta” oraz dyrektywę nr 291 szwedzkiej policji zakazującą informowania dziennikarzy i opinii publicznej o przestępstwach popełnianych przez imigrantów. Zarzuca on rządowi i wymiarowi sprawiedliwości państw Zachodu uprawianie polityki *appeasementu* (łagodzenia) poprzez nadawanie muzułmanom szczególnych uprawnień kosztem własnych obywateli. Ten specjalny status zwalnia selektywnie wyznawców islamu z przestrzegania norm, których naruszenie przez przedstawicieli innych grup społecznych jest zagrożone sankcjami. Autor ten trafnie wskazał, że lęk społeczeństw europejskich przed aktami przemocy ze strony islamskich terrorystów trudno – wbrew twierdzeniom zwolenników poprawności politycznej – nazwać przejawem islamofobii. Strach ten ma podłoże racjonalne i potęguje się po każdym ataku terrorystycznym przeprowadzonym przez muzułmańskich ekstremistów¹⁰⁸.

¹⁰² Por. P. Słoń, *Etyka terroryzmu. Przegląd stanowisk [w:] Od wojny sprawiedliwej do wojny robotów. Rozważania o stałości i zmienności fenomenu wojny*, red. A. Nyzio, Krakowska Oficyna Naukowa Tekst, Kraków 2018, s. 141–156.

¹⁰³ J. Hołówka, *Terroryzm i religia*, „Etyka” 2001, nr 34, s. 16.

¹⁰⁴ A. Beristain, *Terroryzm w Kraju Basków*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G” 1998, tom XLV, s. 94.

¹⁰⁵ Por. E. Zuroff, *Fałszywy znak równości*, „Studia Litteraria et Historica” 2012, nr 1, s. 3.

¹⁰⁶ Zob. A. Tulej, *Shoah – ciągłość czy zerwanie? O niektórych przyczynach i skutkach holokaustu w perspektywie żydowskiej [w:] „Dobrze jest dziękować Panu” (Ps 92,2). Księga Jubileuszowa dla Księdza Profesora Waldemara Chrostowskiego w 70. rocznicę urodzin*, red. J. Kręcidło, B. Strzałkowska, Stowarzyszenie Bibliotów Polskich, Warszawa 2021, s. 676; por. S. Krajewski, *O wyjątkowości Zagłady Żydów*, „Zeszyty Społecznej Myśli Kościoła. Chrześcijaństwo – Świat – Polityka”, 2018, nr 22, s. 38–45.

¹⁰⁷ K. Izak, *Sieć ekstremizmów religijnych i politycznych. Sojusznicy i wrogowie*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2011, nr 5, s. 97.

¹⁰⁸ *Ibidem*, s. 96–97.

Zakończenie

Zjawisko terroryzmu, prezentowane w latach 60. XX w. jako element działalności rewolucyjnej czy narodowowyzwoleńczej, zostało poddane intensywnym badaniom w latach 70. tego stulecia, określanych jako „złoty wiek” terroryzmu. Niewątpliwie nastąpiła w piśmiennictwie tego okresu objęta pierwszą z postawionych hipotez badawczych rekonstrukcja retoryki. Wynikała ona z umiędzynarodowienia terroryzmu i dostrzeżenia, że powiązania pomiędzy grupami terrorystycznymi z różnych państw stanowią wyzwanie dla społeczności międzynarodowej, obejmujące również zbudowanie adekwatnego systemu prawnego. Wyzwanie to było o tyle mocniejsze, że właśnie w omawianej dekadzie pojawił się proceder wielopostaciowego (finansowego, logistycznego, szkoleniowego i zaopatrzeniowego) wspierania terroryzmu przez państwa, realizowany w szczególności poprzez aktywność służb specjalnych państw bloku wschodniego. Skonstruowane wtedy pierwsze ogólne klasyfikacje źródeł finansowania terroryzmu (działalność przestępcza, sponsoring państwowy, dotacje od sympatyków) przetrwały próbę czasu i co do zasady aktualne są i obecnie.

Jednocześnie już w latach 70. ujawniła się w poglądach odnośnie do terroryzmu oś sporu, którą stanowił stosunek do konfliktu izraelsko palestyńskiego i do państwa Izrael. *Sine dubio* wyartykułować można pogląd, że ujawniona już wówczas w piśmiennictwie rozbieżność opinii stanowi do dziś trwałe element dyskursu w tej materii. Różnica polega jedynie na okoliczności, że 50 lat temu jednej ze stron tej polemiki przypisywano sympatie proizraelskie i proamerykańskie, drugiej propalestyńskie. Natomiast obecnie spór ten przybiera, motywowaną światopoglądowo, formę debaty autorów, których wypowiedzi poczytywane mogą być wręcz za usprawiedliwianie terroryzmu jako zjawiska – rzekomo – przez Zachód wytworzonego, indukowanego, z obrońcami interesów już nie tylko samego Izraela, ale i całego Zachodu.

Bibliografia

- Antczak A., *Separatyzm baskijski*, „Sprawy Narodowościowe” 2010, nr 37.
- Aust S., *Der Baader-Meinhof-Komplex*, Goldmann, München 2010.
- Bainczyk M., *Ochrona przyrodzonej godności człowieka a ustawy „antyterrorystyczne”*, „Państwo i Społeczeństwo” 2008, nr 3.
- Bassiouni M.C., *Methodological Options for International Legal Control of Terrorism*, „Akron Law Review” 1977, nr 3.
- Bazeli B., *Dlaczego prognozy ekonomiczne są nietrafne?*, „Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy” 2017, nr 10.
- Beres L.R., *Terrorism and the Nuclear Threat in the Middle East*, „Current History” 1976, nr 412.
- Bergen P., Schuster C., *The Golden Age of Terrorism*, CNN, 21 sierpnia 2015 r., <http://edition.cnn.com/2015/07/28/opinions/bergen-1970s-terrorism>, dostęp: 26.04.2023 r.
- Beristain A., *Terroryzm w Kraju Basków*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G” 1998, tom XLV.

- Bernard A., *Strategia terroryzmu*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1978.
- Blair B.G., Brewer G.D., *The Terrorist Threat to World Nuclear Programs*, „Journal of Conflict Resolution” 1977, nr 3.
- Bobako M., *Islamofobia. Konteksty*, „Praktyka Teoretyczna” 2017, nr 4.
- Bobkier R., Herman P., *Sicarii Józefa Flawiusza. Przednowocześni terroryści czy mit założycielski współczesnego Izraela?*, „Res Polticae” 2021, tom 12 (rocznik).
- Borkowski R., *Od wojny do postnacionalizmu – kanadyjska tożsamość polityczna jako ewolucja antagonizmów narodowościowych*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2018, nr 3.
- Capek V., *Niektóre metodologiczne problemy dydaktyki historii*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia” 1989, nr 198.
- Caram P., *The 1993 World Trade Center Bombing. Foresight and Warning*, Janus Publishing, London 2001.
- Carrier A., *The Quebec Liberation Front (FLQ) as an Insurgency*, United States Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth 2010.
- Chadha V., *India's counterinsurgency campaign in Mizoram [w:] India and Counterinsurgency: Lessons Learned*, red. S. Ganguly, D. Fidler, Routledge, New York, 2009.
- Chaliand G., Blin A., *The “Golden Age” of Terrorism [w:] The History of Terrorism*, University of California Press, Berkeley–Los Angeles–London 2007.
- Chapin E., *Success Story in South Korea*, „Foreign Affairs” 1969, nr 4.
- Cieślak M., *Wprowadzenie [w:] Prognozowanie gospodarcze. Metody i zastosowania*, red. M. Cieślak, PWN, Warszawa 2005.
- Colebrook J., *Israel – with Terrorists*, „Commentary” 1974, nr 1.
- Conspiracy Theories in the United States and the Middle East. A Comparative Approach*, red. M. Butter, M. Reinkowski M, Gruyter, Berlin-Boston 2014.
- Coogan T.P., *The IRA*, Palgrave Macmillan, New York 2002.
- Cooper H.H.A., *Terrorism: The Problem of Definition Revisited*, „American Behavioral Scientist” 2001, nr 6.
- Cooper H.H.A., *Terrorism: The Problem of the Problem of Definition*, „Chitty's Law Journal” 1978, nr 3.
- Crelinsten R.D., *The internal dynamics of the FLQ during the October Crisis of 1970*, „The Journal of Strategic Studies” 1987, nr 4.
- Czarkowski A., *Podejście prognostyczne w badaniach naukowych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1988, nr 1.
- Delaney R.F., *World Terrorism Today*, „California Western International Law Journal” 1979, nr 2.
- Dingley J., *The IRA: The Irish Republican Army*, Praeger, Oxford 2012.
- Dittmann P., *Prognozowanie w przedsiębiorstwie. Metody i ich zastosowanie*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2003.
- Dobson C., Payne R., *The Weapons of Terror. International Terrorism at Work*, Macmillan, London 1979.

- Dory D., *The History of Terrorism: A State of Knowledge and Debate*, „International Journal on Criminology” 2022, nr 1.
- Dugard J., *International Terrorism: Problems of Definition*, „International Affairs” 1974, nr 1.
- Dugard J., *Towards the Definition of International Terrorism*, „American Journal of International Law” 1973, nr 5.
- Elorza A., Garmendia J., Jáuregui G., Domínguez Iribarren F., *La historia de ETA*, Ediciones Temas de Hoy, Madrid 2000.
- Epstein D.G., *The Police Role in Counterinsurgency Efforts*, „The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science” 1968, nr 1.
- Feis H., *From Trust to Terror*, Norton, New York 1970.
- Filasiewicz A., *Prognoza, program, plan*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1977.
- Finn D., *One Man's Terrorist: A Political History of the IRA*, Verso Books, London–New York 2021.
- Foley F., *Counterterrorism and Human Rights [w:] Contemporary Terrorism Studies*, red. D. Muro, T. Wilson, Oxford University Press, New York 2022.
- Follain J., *Jackal. The Complete Story of the Legendary Terrorist, Carlos the Jackal*, Arcade Publishing, New York 1998.
- Franck T., Lockwood B., *Preliminary Thoughts Towards an International Convention on Terrorism*, „American Journal of International Law” 1974, nr 1.
- Gallagher A., *The Japanese Red Army*, Rosen Publishing, New York 2002.
- Glant T., *Terrorism and Anti-Americanism: 9/11 Ten Years After*, „Hungarian Journal of English and American Studies” 2012, nr 1–2.
- Graaf B. de, *Counter-Terrorism and Conspiracy. Historicizing the Struggle Against Terrorism [w:] The Routledge History of Terrorism*, red. R.D. Law, Routledge, London–New York 2015.
- Guzik B., *Wstęp do teorii prognozowania i symulacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2008.
- Hamid R., *What is the PLO?*, „Journal of Palestine Studies” 1975, nr 4.
- Harris G.L., Giddens J.A., Lux T.E., Bunge F.M., Rintz F.C., Shinn R., Smith H.H., *U.S. Army Area Handbook for Thailand*, U.S. Government Printing Office, Washington 1963.
- Holton G., *Reflections on Modern Terrorism*, „Terrorism” 1978, nr 3.
- Hołówka J., *Terroryzm i religia*, „Etyka” 2001, nr 34.
- Horowitz I.L., *Political Terrorism and State Power*, „Journal of Political & Military Sociology” 1973, nr 1.
- <https://www.dollartimes.com/inflation/inflation.php?amount=200000000&year=1979>, dostęp: 6.01.2023 r.
- <https://www.dollartimes.com/inflation/inflation.php?amount=250000000&year=1979>, dostęp: 6.01.2023 r.

- <https://www.dollartimes.com/inflation/inflation.php?amount=600000&year=1972>, dostęp: 6.01.2023 r.
- <https://www.dollartimes.com/inflation/inflation.php?amount=90000000&year=1976>, dostęp: 6.01.2023 r.
- <https://www.in2013dollars.com/uk/inflation/1977?amount=2000000>, dostęp: 6.01.2023 r.
- Izak K., *Sieć ekstremizmów religijnych i politycznych. Sojusznicy i wrogowie*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2011, nr 5.
- Jackson, *The study of terrorism 10 years after 9/11: Successes, issues, challenges*, „Uluslararası İlişkiler Dergisi” 2012, nr 8, s. 4.
- Janke P., *The Japanese Red Army [w:] Terrorism and Democracy*, red. P. Janke, Palgrave Macmillan, London 1992.
- Jenkins B.M., Johnson J., *International Terrorism. A Chronology, 1968–1974*, Rand Corporation, Santa Monica 1975.
- Jenkins B.M., *Terrorism Works-Sometimes*, The Rand Corporation, Santa Monica 1974.
- Jenkins B.M., *The Terrorist Mindset and Terrorist Decisionmaking: Two Areas of Ignorance*, „The Rand Corporation Paper Series” 1979, P-6340, <https://www.ojp.gov/pdffiles1/Photocopy/70274NCJRS.pdf>, dostęp: 23.01.2023 r.
- Jokiel G., *Łańcuch usług. Chain of services*, Materiały II Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji „Formowania mechanizmu zmniejszenia konkurentnych pozycji національ-них економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах“ та I Międzynarodowego studentського naukowego forumu „Креативна економіка очима молоді“, 2018, http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/26121/2/FMZKP_2018v1_Jokiel_G-Chain_of_services_21-23.pdf, dostęp: 17.11.2022 r.
- Karczewski M., *Wpływ diasporalnych grup nacisku politycznego na przebieg wyborów federalnych w Stanach Zjednoczonych na przykładzie „lobby pro-izraelskiego”*, „Przegląd Politologiczny” 2015, nr 1.
- Karwat M., *Syndromatyczny charakter przedmiotu nauki o polityce [w:] Demokratyczna Polska w globalizującym się świecie – I Ogólnopolski Kongres Politologii*, Warszawa 22–24.09.2009, red. K.A. Wojtaszczyk, A. Mirska, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.
- Knight P., *Outrageous Conspiracy Theories: Popular and Official Responses to 9/11 in Germany and the United States*, „New German Critique” 2008, nr 103.
- Knobbe M., Schmitz S., *Terrorjahr 1977. Wie die RAF Deutschland veränderte*, Heyne-Verlag, Berlin 2007.
- Kochan T., *Żywioły antysemityzmu i dialektyka ksenofobii*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica” 2020, nr 24.
- Kondrakiewicz D., *Prognozowanie i symulacje międzynarodowe*, „Prace Instytutu Europy Środkowej” 2021, nr 16.
- Kosta R.A., *Terroryzm jako zagrożenie dla bezpieczeństwa cywilizacji zachodniej w XXI*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007.
- Krajewski S., *O wyjątkowości Zagłady Żydów*, „Zeszyty Społecznej Myśli Kościoła. Chrześcijaństwo – Świat – Polityka”, 2018, nr 22.

- Krauz-Mozer B., *Teorie polityki. Założenia metodologiczne*, PWN, Warszawa 2005.
- Kuriyama Y., *Terrorism at Tel Aviv Airport and a 'New Left' Group in Japan*, „Asian Survey” 1973, nr 3.
- Lador-Lederer J., *A Legal Approach to International Terrorism*, „Israel Law Review” 1974, nr 2.
- Lakos A., *Terrorism, 1970–1978 – A Bibliography*, „University of Waterloo Library Bibliography Series” 1979, nr 4.
- Levi M., *Combating the Financing of Terrorism. A History and Assessment of the Control of 'Threat Finance'*, „The British Journal of Criminology” 2010, nr 4.
- Maniszewska K., *Pionierzy terroryzmu europejskiego: Frakcja Czerwonej Armii*, Apeiron, Kraków 2014.
- Marszałek P.K., *Polskie ustawodawstwo antyterrorystyczne a prawa człowieka*, „Studia Lubuskie” 2016, tom XII.
- Mashuri A., Zaduqisti E., *The Effect of Intergroup Threat and Social Identity Salience on the Belief in Conspiracy Theories over Terrorism in Indonesia: Collective Angst as a Mediator*, „International Journal of Psychological Research” 2015, nr 1.
- Matusiak-Frączczak M., *Wybrane zagadnienia dotyczące zwalczania terroryzmu w kontekście prawa do rzetelnego procesu*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego” 2019, tom 9.
- Michalus J.L., *Definicja terroryzmu międzynarodowego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1993, nr 4.
- Mickolus E.F., *The Literature of Terrorism: A Selectively Annotated Bibliography*, Greenwood Press, Westport 1980.
- Milte K.L., *Prevention of Terrorism Through the Development of Supra-National Criminology*, „Journal of International Law and Economy” 1975, nr 10.
- Mosher L., *Nasser's drive for South Arabia*, „Survival. Global Politics and Strategy” 1967, nr 5.
- Munger M.D., *The Growing Utility Of Political Terrorism. Military Issues Research Memorandum*, Strategies Studies Institute, Carlisle Barracks 1977.
- Murphy J.F., *International Legal Controls of International Terrorism: Performance and Prospects*, „The Illinois Bar Journal” 1975, nr 8.
- O'Brien B., *IRA*, Wiedza Powszechna, Warszawa 2001.
- Oświecimski K., *Lobby etniczne a polityka zagraniczna USA: wybrane przykłady*, Akademia Ignatianum, Kraków 2014.
- Otłowski T., *Koniec arabskiej „jedności we wrogości” do państwa żydowskiego? Bliski Wschód po porozumieniu Izraela z ZEA i Bahrajnem*, „Pułaski Policy Papers. Komentarz Międzynarodowy Pułaskiego”, 1 października 2020.
- Palczyński T., *Populizm w Ameryce Łacińskiej*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2011, nr 4.
- Parachini J.V., *The World Trade Center Bombers (1993)*, [w:] *Toxic Terror. Assessing Terrorist Use of Chemical and Biological Weapons*, red. J.B. Tucker, MIT Press, Boston 2000.
- Parry A., *Terrorism. From Robespierre to Arafat*, Vanguard Press, New York 1976.

- Pawlukowicz R., *Zasadnicze uwarunkowania praktycznej przydatności prognoz*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2010, nr 103.
- Payne S.G., *Review of: Terrorism. From Robespierre to Arafat, by A. Parry*, „Political Science Quarterly” 1978, nr 1.
- Petrakis G., *Problem of Definition-Guerrilla, Terrorist, Political, Transnational*, „Detective” 1978, nr 4.
- Pinkoski K.L., *The Historiography of the Front de Liberation du Quebec: Frameworks, 'Identity' and Future Study*, „Constellations” 2012, nr 2.
- Pisano V.S., *Contemporary Italian Terrorism: Analysis and Countermeasures*, Library of Congress, Washington 1979.
- Podgórecki A., *Wyjaśnienie i rozwiązywanie problemów społecznych. Ku megasocjologii [w:] Humanistyka przelomu wieków*, red. J. Koziński, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 1999.
- Porzecanski A.C., *Uruguay's Tupamaros. The urban guerrilla*, Praeger, New York 1973.
- Possony S.T., *Kaleidoscopic views on terrorism*, „Terrorism” 1980, nr 1–4.
- Powell Jr. L.F., *The Ideological Assault on America*, „Washington and Lee University School of Law Scholarly Commons. Powell Speeches”, 17 listopada 1970.
- Roberts K.E., *The Terror Trap*, Strategies Studies Institute, Carlisle Barracks 1975.
- Rodewald G., Köhler G., *Materialsammlung zum Themenschwerpunkt RAF – 40 Jahre danach. Der „Deutsche Herbst“ in der zeithistorischen Forschung*, Zeitgeschichte Online, 12 września 2017, https://zeitgeschichte-online.de/sites/default/files/documents/materialsammlung_raf_2017.pdf, dostęp: 20.12.2022 r.
- Romaniecki L., *The Soviet Union and international terrorism*, „Soviet Studies” 1974, nr 3.
- Rosenbaum D.M., *Nuclear Terror*, „International Security” 1977, nr 3.
- Russ S.M., *The 'Zionist Hooligans': The Jewish Defense League*, City University of New York, New York 1981.
- Russell C.A., Miller B.H., *Profile of a Terrorist*, „Military Review” 1977, nr 8.
- Sajduk B., *Czy w nauce o stosunkach międzynarodowych możliwe jest efektywne prognozowanie?*, Referat wygłoszony na konferencji: „Podejścia badawcze i metodologie w nauce o polityce”, zorganizowanej przez Zakład Teorii Polityki i Państwa UJ oraz Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ w dniach 16–17 IX 2010 r., https://www.omp.org.pl/artukul.php?artukul=274#_ftnref13, dostęp: 17.11.2022 r.
- Schmid P.A., *Problem zdefiniowania terroryzmu [w:] Encyklopedia terroryzmu*, red. B. Zasięczna, Bellona, Warszawa 2004.
- Seibold D., *Jewish Defense League: the rhetoric of resistance*, „Communication Quarterly” 1973, nr 4.
- Shekatkar D.B., *India's counterinsurgency campaign in Nagaland [w:] India and Counterinsurgency: Lessons Learned*, red. S. Ganguly, D. Fidler, Routledge, New York, 2009.
- Sierra J.R., *MLN-Tupamaros: génesis y evolución de la guerrilla urbana (1962–1973)*, „Araucaria: Revista Iberoamericana de Filosofía, Política, Humanidades y Relaciones Internacionales” 2022, nr 50.

- Słoń P., *Etyka terroryzmu. Przegląd stanowisk [w:] Od wojny sprawiedliwej do wojny robotów. Rozważania o stałości i zmienności fenomenu wojny*, red. A. Nyzio, Krakowska Oficyna Naukowa Tekst, Kraków 2018.
- Stampnitzky L., *Disciplining Terror: How Experts and Others Invented Terrorism*, Cambridge University Press, Cambridge 2013.
- Steinhoff P.G., *Hijackers, bombers, and bank robbers: managerial style in the Japanese Red Army*, „The Journal of Asian Studies” 1989, nr 4.
- Steinhoff P.G., *Portrait of a Terrorist: An Interview with Kozo Okamoto*, „Asian Survey” 1973, nr 9.
- Sunstein C.R., Vermeule A., *Conspiracy Theories*, „John M. Olin Program in Law and Economics Working Paper” 2008, nr 387.
- Terhoeven P., *Die Rote Armee Fraktion. Eine Geschichte terroristischer Gewalt*, Beck, München 2012.
- The Routledge History of Terrorism*, red. R.D. Law, Routledge, London–New York 2015.
- Tulej A., *Szoah – ciągłość czy zerwanie? O niektórych przyczynach i skutkach holokaustu w perspektywie żydowskiej [w:] „Dobrze jest dziękować Panu” (Ps 92,2). Księga Jubileuszowa dla Księdza Profesora Waldemara Chrostowskiego w 70. rocznicę urodzin*, red. J. Kręcidło, B. Strzałkowska, Stowarzyszenie Biblistów Polskich, Warszawa 2021.
- Tustin J.P., *Why Dresden was Bombed. A Review of the Reasons and Reactions*, United States Air Forces in Europe, 11 grudnia 1954, <https://media.defense.gov/2013/May/23/2001329959/-1/-1/0/Dresden%20again.pdf>, dostęp: 23.01.2023 r.
- US Department of Justice, *The Terrorist Threat*, „Intelligence Memo” 1976, nr 1.
- Wałek T., *Pojęcie, geneza i klasyfikacja zjawisk terrorystycznych*, „Securitologia” 2018, nr 2.
- Wilcox W.A., *The Influence of Small States in a Changing World*, „The Annals of the American Academy of Political and Social Science” 1967, nr 1.
- Willrich M., *Terrorists Keep Out. The Problem of Safeguarding Nuclear Materials in a World of Malfunctioning People*, „The Bulletin of the Atomic Scientists” 1975, nr 5.
- Zito N.O., *Światowa walka z terroryzmem a ochrona praw człowieka*, „Biblioteka Bezpieczeństwa Narodowego” 2009, nr 9.
- Zuroff E., *Falszywy znak równości*, „Studia Litteraria et Historica” 2012, nr 1.

SUMMARY

Robert Bobkier

Terrorism in the literature of the 1970s. Has the old axis of the dispute remained valid?

The 1970s are referred to as the “golden age” of terrorism. In this decade, it took on an international character and links between terrorist groups from different countries began to form. In the literature of that period, as well as now, the difficulties associated with building a uniform definition of the phenomenon of terrorism were emphasized, as well as the practice of supporting it by the countries of the communist

bloc. At the same time, the first classifications of sources of financing terrorism were made, including mainly state sponsorship, donations and criminal activity. The axis of the dispute in the literature of the discussed decade was the attitude of individual authors to the Israeli-Palestinian conflict, and all assessments of the phenomenon of terrorism were a derivative of views on this issue. However, this state of affairs was not specific only to the 1970s. This dispute has survived to this day, taking the form of a debate on the phenomenon of the so-called "Islamophobia." In the course of this debate, some authors question not only Israel's policy towards the Palestinians, but also the legitimacy of the "global war on terrorism" conducted after 2001 by Western countries. This article is an expression of unequivocal condemnation of the views present in some of the literature that actually justify terrorism, and especially those views that falsely equate the phenomenon of the so-called "Islamophobia" with anti-Semitism. The discrepancy of opinion on terrorism, revealed already in the 1970s, is a permanent element of the discourse on this matter to this day.

Key words: terrorism, 1970s, state sponsorship of terrorism, financing of terrorism, Israeli-Palestinian conflict, Islamophobia.

Data wpływu artykułu: 17.03.2023 r.

Data akceptacji artykułu: 14.04.2023 r.